

מפגש שיח ליום הכיפורים

מיתרים
רשת לחינוך יהודי משלב

כתיבה: אליסף תל-אור
צוות היגוי: ד"ר רנית בודאי-היימן, ללי דינגר
עריכה לשונית: רותי קליין
עיצוב: אריאלה עציץ

© כל הזכויות על השירים המופיעים בחוברות
שמורות למחברים ולאקו"ם.
תודה לכל היוצרים אשר תרמו מיצירותיהם.

קהילות יקרות,

הקץ היינו עדים לוויכוח מעניין על הדתה במערכת החינוך הממלכתית. חזינו בשתי תפיסות של היהדות והמורשת שלנו: האחת רוצה להתנכר ליהדות, ואילו השנייה מאמינה שעלינו להשתעבד ליהדות. במיתרים אנו מבקשים להציע דרך שלישית: אנו מציעים להסתכל במורשת שלנו, במסורת שלנו וביהדות שלנו מתוך נקודת מוצא של חירות הפרט. אנו מבקשים להציע לכל אחד ואחת למצוא את דרכם הייחודית לא מתוך ניכור אך גם לא מתוך שיעבוד.

אדגים את העניין בעזרת ציטוט של ידידי, הרב פרומן ז"ל, כפי שמופיע בספר החדש 'תן לי זמן רעיונות על פני השנה ומרחב הארץ'. וכך כותב הרב פרומן בדרכו ה'פרומנית':

דווקא מנקודת מבט שאיננה מזדהה מראש עם מסורת, יכולה המסורת לתת לאדם בסיס לחירותו. העמדה שקראנו לה מנוכרת איננה בהכרח רק חיסרון. בדברי חז"ל אנו מוצאים שהיחס שבין אדם לתורה נמשל ליחס בין איש לאשתו. משל זה מתאים גם לענייננו, שהרי במסורת המדרשית נמצאת דעה שאדם ואשתו נבראו כבריאה אחת מחוברים זה לזה בגבם. אח"כ נוסרה חווה מאדם בניתוח כואב. מאז אין אדם נבלם בידי אשתו או נדחף מאחור על ידיה. הוא ניצב מולה ומביט בה פנים אל פנים. עכשיו בידיו לבחור. הוא יכול לעזוב אותה, הוא יכול להיסחף ולשקוע בתוכה ולאבד את חירותו, אבל הוא יכול גם לחפש ולמצוא חופש אמיתי בקשר האנושי. דבר זה יכול להיאמר גם ביחס לעמידתו של אדם מול מורשתו.

יום הכיפורים הוא הזדמנות לממש את היותנו בני חורין ולבנות גשר ייחודי, גשר שמתאים לנו, בינינו לבין יהדותנו, בינינו לבין זולתנו, ולמאמינים שבנו – גם בינינו לבין אלו קיננו.

מסר זה מתכתב עם הרעיון שעומד בבסיסה של תפיסת מיתרים, תפיסה שמבקשת לייסד בית חינוכי אשר בו יוכלו כולם כאחד ללמוד זה עם זה, ללמוד זה מזה, ולתת באהבה רשות וחופש זה לזה.

בברכת כתיבה וחתומה טובה, שנה טובה ומבורכת,

הרב מיכאל מלכיאור,

מייסד מיתרים

פרויקט 'יום הכיפורים של כולנו' יצא לדרך לפני כמעט עשרים שנה מתוך מחשבה שראוי לציין את יום הכיפורים יחד, כל שבטי ישראל, ומתוך אמונה שיהדות רחבה יכולה לאגד יחידים שאורחות חייהם שונים זה מזה.

מחזורי התפילה הייחודיים שהפקנו מאפשרים התמצאות גם למי שאינו בקיא בתפילה, ומשולבים בהם זה לצד זה פיוטים הנהוגים בקהילות אשכנז ופיוטים הנהוגים בקהילות המזרח. השנה החלטנו לראשונה לצייד את המעוניינים בכך בתכנים לטובת מעגלי המפגש והשיח. כך יתאפשר לכל קהילה להרכיב לעצמה מבנה: שיח ומפגש לצד תפילה, שיח ומפגש כהכנה לתפילה או בעקבותיה, או שיח ומפגש במקום תפילה.

ההצעות המגוונות מאפשרות לכל קהילה וקהילה לבחור לציין את יום הכיפורים בדרך המתאימה לה, כשם שבתי הספר שרשת מיתרים מלווה בוחרים את האופן שבו הם משלבים מגוון זהויות של תלמידים.

אני מודה לחברי צוות מיתרים – אליסף תל אור, ראש תחום הכתיבה במיתרים וכותב החוברת, ללי זינגר מתחום הקהילות (מרקם) על הייעוץ, וגידי אברהם שמוביל את הפרויקט ב-17 השנים האחרונות.

אני מאחלת לכולנו שנזכה להיכנס ליום הכיפורים ברוח מיתרימית, ברוח המחבר והמאחד, ושנמצא קשר ומשמעות שילוו אותנו גם אחרי היום הזה.

ד"ר רנית בודאי-היימן,

מנכ"לית מיתרים

כל נדרי

"לפני חשיכה, סמוך ליום הכיפורים, אומרים 'כל נדרי'. מה אומרים בכל נדרי? 'כל נדרי ואסרי... וקונמי וקנוסי וכנויי...'. כל ההתקשרויות, הכינויים, ההשתייכויות, התוויות וההגדרות ששמתי על עצמי, ושאולי אשים על עצמי 'כולהו' יהוה שרן, בטלין ומבוטלין', כולם יהיו מותרים, בטלים ומבוטלים. מעתה אני משחרר את עצמי מכל אלה; מהעבר וגם מהעתיד, מיום כיפורים זה ועד ליום הכיפורים הבא עלינו לטובה. אדם מכנה את עצמו בכל מיני כינויים: שהוא אינטלקטואל, שהוא חסיד, שהוא לא חסיד או שהוא לא מתרגש בקלות. אדם כובל את עצמו: שדבר מסוים הוא אינו מסוגל, שיש נושאים שעליהם לא מדברים ולא חושבים, ושלעניינים כאלו ואחרים הוא בכלל לא שייך; וממילא כאשר הוא סוגר את עצמו היטב בקליפותיו אין דבר שיוכל להשפיע עליו. כדי שאדם יתכסה בקליפות, לא מוכרח שיהיה מבוגר, מכובד, מקומט וקצת שמן, כי אפילו נער בן ארבע עשרה יכול להתכסות בקליפה שכזו, ששום דבר כבר לא חודר אותה. בני אדם חוששים לעזוב את 'כל נדרי ואסרי וקונמי וכנויי'. לא רק משום שאין הדבר נוח, ושקשה לאדם להניח תאוה והרגל שיש בידו, אלא בעיקר משום שלרוב האחיזה בדברים אלה היא כל האחיזה שיש לאדם במציאות. ה'כינויי ונדרי ואסרי' זה ה'אני' שלו. ככל שהוא מוסיף ב'אסרי' הוא מקבל יותר חיות, ככל שהוא מוסיף ב'כנויי' הוא גדל ומוסיף כוח. אלה הם השורשים שבהם הוא נאחז בקרקע ודרכם הוא יונק את חייו. לכן, כדי שיהיו בטלין ומבוטלין, צריך להרפות לרגע את האחיזה במציאות באופן זה, ולהשליך עצמו אל החלל הריק, למסור נפשו, בבחינת 'אליך ה' נפשי אשא'."

(הרב עדין שטיינזלץ, אור פני מלך, מובא במחזור 'ממך אליך' בעריכת יונדב קפלון)

כָּל נְדָרֶי
וְאֶסְרֵי
וְשָׁבוּעֵי
וְחֻרְמֵי
וְקוֹנְמֵי
וְקוֹנוֹסֵי.
וְכִנּוּיֵי
דְאֵנְדְרָנָא.
וְדְאֵשְׁתַּבְעָנָא.
וְדְאֵחְרִימָנָא.
וְדְאֵסְרָנָא
עַל נַפְשָׁתָנָא:
מִיּוֹם כְּפוּרִים זֶה.
עַד יוֹם כְּפוּרִים
הִבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.
בְּכֻלְהוֹן אֵיחְרָטְנָא בְּהוֹן.
כְּלָהוֹן יְהוֹן שְׁרָן.
שְׁבִיקִין.
שְׁבִיתִין.
בְּטָלִין וּמְבֻטָּלִין.
לֹא שְׁרִירִין
וְלֹא קִימִין:
נְדָרְנָא לֹא נְדָרֵי.
וְאֶסְרָנָא לֹא אֶסְרֵי.
וְשָׁבוּעַתְנָא לֹא שָׁבוּעוֹת.

בשיר 'זלמן זה לא אתה' מתאר קובי אוז דמות דמיונית, זלמן, שמגדיר את עצמו על פי דברים חיצוניים: רכוש, בעלות, מעמד חברתי וכדומה. ההגדרות של זלמן מתערערות לנוכח קולה של 'בת קול' הקוראת לו להתנתק מהן ולמצוא את 'האני הפנימי' שלו. קריאה זו מלווה בחיבור למצוות אשר כולן נועדו לשחרר אותו מהגדרים ומהאיסורים החיצוניים שהוא אסר על עצמו, כך בפרשנות שמעניק להן קובי אוז, וכדי להוביל אותו אל ההגדרה הנאמנה יותר לרוחו, בלי להיזקק לכל אותן הגדרות חיצוניות.

זלמן הסתובב בעולם מבולבל, שאל את עצמו: "מי אני ובכלל? אני חקלאי, יש לי שטח גדול ואני מנהל את הכול. אני מגדל פירות וירקות ומקפיד לדשן, לעבד, להשקות, אני המושל על חלקת אדמה!" ואז יצתה בת קול ואמרה: "זלמן זה לא אתה! הנה תראה, שנת שמיטה, השדה מבלבל בלי עזרתך, אתה לא אדמתך, אתה פשוט"

זלמן התקשר לכאן ולכאן אמר לעצמו "אני הבוס של הזמן! אני רק מרים איזה טלפון קטן ומיד מסודר העניין. יש לי מעמד מסביב לשעון, קריירה נון-סטופ מניות וממון, אני תמיד זמין לכל הפתעה!" והופ יצתה בת קול ואמרה: "זלמן זה לא אתה! הנה שבת המלכה, עכשיו תהיה במנוחה. אתה אחד מהעם שאומר תפילה, מעמדך לא אתה, אדמתך לא אתה, אתה, אתה פשוט זלמן."

זלמן הביט באשתו הטובה כאילן מגונן, היא פורשת צילה, "שנים אני איתה, אני בעלה ועדיין כפיות במיטה.

הקמנו ביחד משפחה למופת והיא אשת חיל, סקסית באמת, ואני, מי אני? אני בעלה!" ואז יצתה בת קול ואמרה: "זלמן, זה לא אתה! האישה שאיתך היא לא באמת שלך. אשתך עכשיו שומרת נידה אז טעית בכל קנה מידה אתה לא בעלה, אתה לא מעמדך, אתה לא אדמתך, אתה פשוט..."

זלמן נשכב על הכורסא בסלון, הביט על הקירות והציץ מהחלון "ביתי מבצרי הוא כמו ממלכה!" ושוב יצתה בת קול ואמרה: "זלמן זה לא אתה! סוכות עכשיו, צא אל הסוכה, נובו ריש, אל תהיה לי מצוברח, הבט לכוכבים הקורצים מהסכך, ביתך לא אתה, אשתך לא אתה, מעמדך לא אתה, גם אדמתך לא אתה, אתה פשוט, זלמן."

זלמן שאל את אביו החולה: "איך אגדיר את עצמי בעולם הזה?" "אתה הבן שלי", אמר האב החכם ועצם את עיניו לעולם.

האבא נטמן בחלקת אדמתו, לנכדו קלמן נתנו את שמו, וזלמן נשאר עם אותה שאלה, ויצאה בת קול הפעם עם תשובה: "זלמן, אתה זה ששואל, זה שתמיד מתבלבל בין מה ששליך למי אתה ובין עבודתך לזהות עולמך. זלמן זה לא אתה! מתי כבר תכונן יחסים עם עצמך? אתה לא רכושך, לא הצלחה, אתה לא סביבתך, אפילו לא שאלתך, אתה פשוט זלמן"

- חשבו על ההגדרות המגדירות ומגדרות אתכם: בבית ובקהילה, במשפחה ובעבודה, וכדומה. מי ומה חולל אותם?
- אילו נדרים הייתם רוצים להסיר מעליכם?
- האם יש אובדן חומרי או רוחני שבכוחו לערער את ההגדרה העצמית שלכם?

על חטא

"יודיו החטאים עומד במרכז סדר-העבודה של יום-הכיפורים. ועם זה כדאי להעיר גם כאן, שאינו מיוחד ליום הכיפורים בלבד: ולא עוד אלא שהוא משמש מפלט אחרון בתפילתו של ההולך למות. [...] וכי מקומו של יודיו-החטאים בכלל בתוך הציבור ובעבודת האלוהים שלו? בתלמוד אנו מוצאים חילוקי דעות בעניין השאלה, אם חייב אדם לומר יודיו ביחידות או בציבור. הכריעו, שאמירת היודיו נעשית בציבור, בעדת המתפללים. על ידי הכרעה זו הציל התלמוד את המונותיאיזם הטהור לכל עומק הפולחן שלו. שכן יודיו-הרבים זה מעמיד על הביטחון בסליחת אלוהים. [...] עכשיו נתגלתה לפנינו נקודת ההשקפה של הבטחון, הנוטל מן היחיד את בושת-השוא, מפני הציבור, שהרי היודיו והחרטה תמיד כרוכים זה בזה. ובשעה שהיודיו פורץ מן הלב, כבר פועלת החרטה את פעולתה באין מעצור. ומה מקום אפוא להתבייש בפני השותפים לחטא, השותפים ליודיו, ולהשתמט מפניהם?

כשם ששיתוף-הפעולה של הציבור במעשה הנעשה בתוך תוכו של היחיד מן ההכרח שיסלק כל מיסטיקה ותחבולת-סתרים ומעשי הצלת-נפש של הכהנים, כך חובה היא על האדם להתוודות על חטאיו ברבים גם כדי לפרסם על ידי כך ברבים את בטחונו באלוהים הטוב והמיטב, שחטאת האדם אין לה עמידה בפניו. ומתוך כך אנו מעלים בידינו תשובה ברורה על השאלה האמורה, היינו: כל עיקרו של יודיו-החטאים אין מקומו אלא בתפילת הציבור, ולא עוד אלא שיוודי זה לאלוהים הטוב המיטיב הוא נקודת המרכז של עבודת האלוהים.

יש עוד סימן רב-ערך אחד לעמקות הנפש של מסדרי נוסח-התפילה הזו: ביודיו-חטאים זה לכל פרטיו לא נתפרשו אלא עבירות מוסריות שבין אדם לחברו. בצמצום זה, שנצטמצם היודיו בעבירות המוסריות בלבד, אתה מכיר מעשה מונותיאיסטי גדול של חכמי התורה. ואין לנו כאן עסק עם דבר של מה בכך, שכן יודיו חטאים גדול זה הריהו רשימה גדולה ומדוייקת של העבירות המוסריות. כאן באה לידי גילוי פסיכולוגיה ופתלוגיה של תאוות האדם. האנשים האלה וודאי קשה היה להם למנוע עצמם מלהזכיר את העבירות הדתיות, ואף על פי כן עשו זאת. ואם הייתה היכולת בידם לעשות זאת, אין זו זכותם של עצמם בלבד ואף לא תולדה של בגרותם המוסרית בלבד: הרי זה גם המסקנה החמורה של ההשקפה, שהחטא הריהו שגגה, ושל הבטחון באלוהים הטוב והמיטיב, הסולח לעוונות האדם. – וכך אתה מוצא שיוודי חטאים זה בטהרתו המוסרית הזאת הריהו מצבת זכרון ליום הכיפורים עם פתגם השגגה שלו, שנאמר בתפילת הפתיחה של אותו יום."

(הרמן כהן, 'דת התבונה ממקורות היהדות', בתרגומו של י.ל. ברוך)

- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִנְס וּבְרָצוֹן:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוֹץ הַלֵּב:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִלֵי דַעַת:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׁפָתַיִם:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי וּבִסְתֵר:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֵרְוֹת:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַבּוּר פֶּה:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמַרְמָה:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוּר הַלֵּב:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאת רַע:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִדּוּי פֶה:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִדּוֹן וּבְשִׁגְגָה:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֻזֵק יָד:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטַפְשׁוֹת פֶּה:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטַמְאָת שְׁפָתַיִם:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֹצֵר הָרַע:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:
- וְעַל כָּל־אֵלוֹהַ סְלִיחוֹת, סְלַח לָנוּ, מְחַל לָנוּ, כְּפָר לָנוּ:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שַׁחַד:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכַזָּב:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלִשׁוֹן הָרַע:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלִצּוֹן:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמִשְׁא וּבְמַתָּן:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמֵאֵל וּבְמִשְׁתָּה:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנִשְׁךְ וּבְמַרְבִּית:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנִטְוִית גְּרוֹן:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁקּוֹר עֵין:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁיחַ שְׁפָתוֹתַיִנוּ:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רְמוֹת:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֻזּוֹת מִצַּח:
- וְעַל כָּל־אֵלוֹהַ סְלִיחוֹת, סְלַח לָנוּ, מְחַל לָנוּ, כְּפָר לָנוּ:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּפְרִיקַת עַל:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּפִלְלוֹת:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצִדִּית רַע:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוֹת עֵין:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקִלּוֹת רֹאשׁ:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקִשּׁוֹת עֵרֶף:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רִגְלַיִם לְהָרַע:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִכְלוֹת:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁבּוּעַת שׁוֹא:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁנְאָת חֲנָם:
- עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִשׁוּמַת יָד:
- וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לִבָּב:
- וְעַל כָּל־אֵלוֹהַ סְלִיחוֹת, סְלַח לָנוּ, מְחַל לָנוּ, כְּפָר לָנוּ:

"היה לעם יום מיוחד לחשבון הנפש עם עצמו בתור עם ועם בניו בתור בני עם, לביקורת חשבון החיים, להתמכרות שלמה לתביעות העליונות של הרוח האנושית. היחיד בתור יחיד יכול לעשות לו את חשבונו עם עצמו בכל יום, או ביום שימצא טוב לפניו. פה, כמו בכל מפעל לאומי, בייחוד בכל עבודה דתית לאומית חשובה העצמה, שהאישיות הפרטית מרבה מתוך צרוף הכוחות. ואני שואל: מה לנו, לאינם שומרים דת, מה לנו היום הזה? שואל אני: האומנם אין היום הזה בשבילנו אלא נחלת עבר, שריד קדומים? האומנם אין לנו צורך ביום כזה, ודווקא בצורה לאומית? ואם היום הזה יחדל להיות מה שהינו וישוב להיות יום פשוט ככל הימים, האם לא תהיה זאת אבדה לאומית ואנושית גדולה, ירידה שאין אחריה עליה לעם ישראל ולנו לכולנו, בני העם הזה? קיבלנו מה שמסרו לנו אבותינו, האמנו בו ונתנו את נפשנו עליו.

אין המסור והמקובל מאבותינו מתאים עוד למה שצמח וחי במוחנו ובנפשנו. אבל האם הרבינו לבחון ולבדוק, האם העמקנו לעיין ולשקול בדעת, מה באמת נתיישן ואינו מתאים עוד, מה באמת נחרב או נרקב, ומה לעומקו של דבר רק צורתו נטשטשה או נפסלה, והוא מבקש לו צורה יותר נאורה, יותר אצילית, בהיותו חי ורענן ורק שואף להתחדשות עליונה. 'הרבה דברים הולכים ונבראים פה, אבל קודם כל אנחנו מוצאים פה את עצמנו, את הכרת ערכנו, אותו 'עצמנו', שאנחנו יכולים בלב בטוח ושלם להתוודות לפניו על חטאינו, שחטאנו לעצמנו. ולא בקול רם נתוודה, לא על לבנו נתופף, כי אם במעדר ביד נכה בכוח באדמתנו, באדמת אבותינו, ובקול דממה דקה, שפתינו נעות וקולנו לא יישמע, או גם שפתינו אינן נעות - נתוודה ונאמר: 'על חטא שחטאנו לפניך בטפילות, ועל חטא שחטאנו לפניך בפרוטה, ועל חטא שחטאנו לפניך בצרות עין, ועל חטא שחטאנו לפניך בתימהון לבב'."

(א.ד. גורדון, 'האדם והטבע')

"ערב יום הכיפורים, ברצוני להתוודות, לתת דין וחשבון לעצמי, לתת דין וחשבון לאלוהים, זאת אומרת – למדוד את חיי ומעשי לעומת האידיאל הגבוה הטהור ביותר אשר עומד לפניי, להשוות מה שהיה צריך, לעומת מה שהיה..."

יום הכיפורים, לא אצום, כי אינני מרגישה צורך כזה. הערך היחידי שבצום, לדעתי – הבעת סולידריות של כל היהודים בכל תפוצות העולם, אבל על תוכן היום אשמור, אבדוק את עצמי, אתוודה. חטאתי באדישות, בחוסר עשייה, במילים ריקות ללא מעשה, בבזבוז זמן וכוחות, בחוסר התחשבות עם הזולת, בקלות דעת, בחוסר אחריות.

אבל דבר אחד נזקף לזכותי: חיפשתי תמיד את הדרך הישרה, השתדלתי ללכת בה והכרתי שזוהי הדרך היחידה שמן הראוי ללכת בה, לא לשם ההצלחה, כי אם לשם הביטחון הפנימי. רבים לועגים לי ורואים בי אידיאליסטית. הם טוענים שאשתנה כאשר אצא לחיים הממשיים. אבל לי נדמה שלא תשתנה גישתי אל הדברים ואל אמונתי למצוא את הטעם שבדברים.

אני רוצה עוד לרשום ניסיון של שיר:

בְּמִדּוֹרוֹת מְלֻחָמָה, בְּדִלְקָה, בְּשִׁרְפָה,	כִּשְׂהוּא יַעֲמֵד לְפָנַי?
בֵּין יָמִים סוֹעְרִים שֶׁל הַדָּם,	תָּן סִימָן, אֱלֹהִים, תָּן סִימָן עַל מִצְחוֹ,
הַנְּנִי מְבַעֲרָה פְּנֵי הַקֶּטָן,	כִּי בְּאֵשׁ, בְּדִלְקָה וּבְדָם,
לְחַפְּשֵׁי, לְחַפְּשֵׁי בֶן-אָדָם.	כֵּן אֶפְיֵר אֶת הַדִּיק הַטְּהוֹר, הַנִּצְחִי,
שְׁלֵהְבוֹת הַשִּׁרְפָה מְדַעֲיֹכוֹת פְּנֵי,	אֶת אֲשֶׁר חִפְּשִׁיתִי: בֶּן-אָדָם."

אור האש מסגור את עיני;

איך אביט, איך ארְאֶה, איך אדע, איך אפִּיר,

(מתוך יומנה של חנה סנש; השיר: במדורות מְלֻחָמָה)

- האם חשוב לקבוע יום בשנה שבו יש זמן להכות על חטא? מדוע?
- לפני מי ועם מי צריך להיעשות חשבון הנפש הזה, לדעתכם?
- מוזמנים לחשוב על קיום חשבון נפש אישי, זוגי, משפחתי או קהילתי.

יזכור

יזכור – על הורים שנפטרו:

יזכור אלהים נשמת אמי מורתני (פלזנית בת פלזנית)
שהלכה לעולמה,
בעבור שאני נודב (בלי נדר) צדקה בעדה,
בשכר זה תהא נפשה צרורה בצרור החיים
עם נשמת אברהם יצחק ויעקב,
שרה רבקה רחל ולאה,
ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן, ונאמר אמן:

יזכור אלהים נשמת אבי מורי (פלזני בן פלזני)
שהלך לעולמו,

בעבור שאני נודב (בלי נדר) צדקה בעדו,
בשכר זה תהא נפשו צרורה בצרור החיים,
עם נשמת אברהם יצחק ויעקב,
שרה רבקה רחל ולאה,
ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן, ונאמר אמן:

יזכור – על בני משפחה שנפטרו:

יזכור אלהים נשמת אבי ואמי
זקני וזקנותי דודי ודודתי אחי ואחיותי,
בין מצד אבי ובין מצד אמי שהלכו לעולמם,
בעבור שאני נודב (בלי נדר) צדקה בעדם,
בשכר זה תהינה נפשותם צרורות בצרור החיים,
עם נשמת אברהם יצחק ויעקב,
שרה רבקה רחל ולאה,
ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן, ונאמר אמן:

יזכור – על חללי צה"ל:

יזכר עם ישראל את בניו ובנותיו הנאמנים והאמיצים,
חילי צבא ההגנה לישראל,
וכל לוחמי המחתרות וחסידות הלוחמים במערכות
העם,
ואנשי קהלות המודיעין, הבטחון, המשטרה ושרות
בתי הספר,
אשר חרפו נפשם במלחמה על תקומת ישראל,
וכל מי שנרצחו בארץ ומחוצה לה בידי מרצחים
מארגוני הטרור.

יזכר ישראל ויתברך בזרעו ויאבל על זיו העלומים
ותקדשת הגבורה וקדשת הרצון ומסירות הנפש
של הנספים במערכה הכבדה.

יהיו חללי מערכות ישראל עטורי הנצחון
ותומים בלב ישראל לדור דור.

"ביום הכיפורים חידשנו מנהג יהודי עתיק -
אזכרת נשמות בציבור. נדמה לי שאין עם ולא
היה עם אשר דאג כמונו לשמור על העבר.
לשאת בלב את זכר האנשים הקרובים
שנפטרו. כל שמחת חג היתה מהולה באבל על
האסון. בין 'שחרית' ל'מוסף', ערב התעלות
בתפילה - אזכרת נשמות בציבור. היו אלה
הרגעים הרוטטים ביותר בזמן התעלות העם
היהודי בהתייחדו עם אמונתו... יחס כזה
לנעקר מהחיים היה תוצאה מיחסים עמוקים
לאדם, פרי רצון חיים חזק ומתן ערך קיים לחיי
האדם. ולא רק על מת קרוב מתאבל העם.
תפילת 'יזכור' היתה נאמרת על כל אלה
שהומתו, נהרגו או נשחטו, נחנקו ונשרפו על
קידוש השם. היה זה ביטוי למצב האכזרי
המלווה את עמנו באלפיים שנות גלותו ואשר
הגיע בדורנו זה לשיאו... קינה חדשה נישאה,
קינה חדשה-ישנה, קינת קדומים של עם
במולדתו, בלחמו בעמקים ועל ההרים על
חירותו ועל זכותו לאדמת מולדת..."

את חברתנו המלוכדת סביב בניין חיי עם
בריאים מלווה המוות מראשית קיומה. נסיבות
המוות - ביטוי לחיים! צעירים וחולמים יצאו
לשנות פני עם ועולם, אולם בטרם שלחנו
שורשים באדמה נשתררה בתוכנו המבוכה
ביחס לעצם החיים... בדרך להתנחלותנו
עזבנו קברים. קברים רבים. אבלות מצבות
חברינו היא חלק מחיינו, זיכרון לימי ילדות של
חברה והם חוטים קבועים במסכת בניין חברה
וישוב שיתופי... הרצון לשמור את זכר
הרגשות היקרים של רעות ואהבה לנפטרים.
ראיית המוות כחלק מהחיים וראיית החיים
כמסכת נמשכת אשר ראשיתה בקדמוניות
האדם וסופה בלתי-נתפש בהכרתנו. ההרגשה
הגדולה שיש ערך לחיים, ערך קיים - היא
המלכדת אותנו בעת אזכרת נשמות."

(שבתאי בארי, ממקימי המחנות העולים,
מתוך דברים שכתב בשנת תש"ה, מובא
באתר בית השיטה)

שְׁדוֹת שְׁפוּכִים הִחֲקָה מֵאֶפֶק וְעַד סָף
וְחָרוּבִים זָזוּ וְגִלְבּוּעַ
וְאֵל עָרְבוּ הָעֶמֶק נֶאֱסָף
בְּיוֹפֵי שְׁעוֹד לֹא הָיָה כְּמוֹהוּ.

זֶה לֹא אוֹתוֹ הָעֶמֶק, זֶה לֹא אוֹתוֹ הַבַּיִת,
אֲתָם אֵינְכֶם וְלֹא תוּכְלוּ לְשׁוּב
הַשָּׁבִיל עִם הַשְּׂדֵחָה, וּבְשָׂמִים עֵיט
אֲךָ הַחֲטָה צוֹמַחַת שׁוּב

מִן הָעֶפֶר הַפָּר הָעִירִיּוֹת עוֹלוֹת
וְעַל הַדָּשָׂא יָלַד וְכָלְבוּ
מוֹאֵר הַחֶדֶר וְיִוְרָדִים לִילוֹת
עַל מָה שָׁבוּ וּמָה שֶׁבָּלְבוּ
זֶה לֹא אוֹתוֹ הָעֶמֶק...

וְכָל מָה שֶׁהָיָה אוֹלֵי יְהוָה לְעַד
זָכַח הַשָּׂמֶשׁ שׁוּב הַשָּׂמֶשׁ בָּא
עוֹד הַשִּׁירִים שָׁרִים אֲךָ אֵיךְ יֵגֵד
כָּל הַפְּכָאוֹב וְכָל הָאֲהַבָּה

הֵן זֶה אוֹתוֹ הָעֶמֶק, הֵן זֶה אוֹתוֹ הַבַּיִת
אֲבָל אֲתָם הֵן לֹא תוּכְלוּ לְשׁוּב
וְאֵיךְ קָרְהָ, וְאֵיךְ קָרְהָ וְאֵיךְ קוֹרְהָ צֵדִין
שֶׁהַחֲטָה צוֹמַחַת שׁוּב.

(שירה של דורית צמרת, חברת קיבוץ
בית השיטה, בעקבות נפילתם של
י"א הנופלים במלחמת יום הכיפורים)

"כשהגיעה המלחמה הנוראה הזאת, מלחמת ההישרדות של יום כיפור, נפלו י"א בני. העוצמה של זה, ההשפעה של זה, העקבות שזה הותיר בזיכרון... בשריטות שבלב, נתן עוצמה נוספת ליום כיפור, ויום הכיפורים שהיה יום דתי ואנחנו נתנו לו אינטרפרטציה של אזכרת נשמות, נהפך ליום של מלחמת יום כיפור הציונית! וליום כיפור הדתי נוסף מימד של הישרדות ציונית בארץ ישראל."

לאחר יום הכיפורים 1973 שוב לא חזרו החיים לשגרה. יום הכיפורים הפך ליום של מלחמת יום הכיפורים, ומשהו השתנה, כפי שכותב יוסי אסף ב'שיטים' תשמ"ד:

"ובעוד הציבור שקוע בתהיות לגבי 'ערב יום הכיפורים', הצטרף לקיבוץ המלחין יאיר רוזנבלום, אשר בעקבות המפגש עם ערב אזכרת הנשמות בבית השיטה הלחין תפילה קדומה 'ונתנה תוקף' תפילה שהעמידה במרכז תוכנה את 'קידוש השם'. בשנת תשנ"א הושמעה לראשונה תפילה זו בערב יום הכיפורים בבית השיטה, וגרמה לזעזוע רב והתרגשות בקרב הציבור. תוכנה המסורתי נקשר מבחינה רגשית ל'חללי יום הכיפורים', והציבור מצא עצמו משתאה אל מול עוצמתה המסורתית והרגשית גם יחד. פיוט מסורתי זה, שנכתב למעשה מתוך המפגש עם המסורת של בית השיטה מילא במידת מה 'חלל' שהיה בערב יום הכיפורים שנים רבות, והקשרים התוכניים והרגשיים מצאו דרך לליבם של רבים מחברי הקיבוץ, ולמסורת רבת השנים של אזכרת הנשמות התווסף רובד נוסף, מסורתי, אך רלוונטי ומתאים בהחלט."
(מתוך אתר בית השיטה)

"כשיורד אלינו יום כיפורים, אני עולה לעיתים לבית קברות ומדליקה נרות לנשמת אהובינו הנחים, המלווים אותנו בליבנו פנימה, ומשמם, מבית העלמין, אני רואה כיצד נפרשת הינומה דקה, לבנה ושקופה על פני הכל. ולי זה השקט המונח על השדות החרושים, ועל העצים המאובקים המצפים לגשם שיבוא וירחץ מעליהם את שאריות הקיץ. הדומיה המלטפת את יומנו רק פעם בשנה, בשעה שהכבישים ריקים והמנועים שותקים, נותנת לנו הזדמנות, אולי, לעצור ולהביט על סביבותינו בעיניים עצומות. העולם עוצר מלכת כדי לאפשר לנו, אולי, להתחיל וללכת מחדש, לשמוע את עצמנו מחדש מתוך קול הדממה הדקה העוטף אותנו. כי יום הכיפורים, הסתווי, המסמל סיום מעגל, מבשר את סוף העונה החמה, והקיץ הממית ואת בואו של הגשם המטהר והמחייה. מעגל בטבע נסגר ומעגל נפתח, וכך חיינו סוגרים מעגל ופותחים חדש.
וצבת בצבת עשויה."

(מיריק גרזי, יום הכיפורים תשנ"ט, מתוך אתר בית השיטה)

- אזכרת נשמות, זיכרון הנופלים במלחמת יום הכיפורים וחשבון הנפש בעקבות מלחמה זו – האם מרכיבים אלו הם חלק מיום הכיפורים שלכם? האם, לדעתכם, צריך להיות להם חלק? מדוע?
- מוזמנים לשתף בסיפורים על אודות נופלים ממלחמת יום הכיפורים, בזיכרונות אישיים ממלחמת יום הכיפורים, או בסיפורים על בני משפחה וידידים שאיבדתם ללא קשר למלחמות.

ספר יונה – קריאה ולימוד

פרק א

- (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יוֹנָה בֶן אֲמֵתַי לֵאמֹר:
(ב) "קוּם לֶךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרָא עֲלֶיהָ כִּי עָלְתָה רָעָתָם לִפְנֵי".
(ג) וַיִּקַּם יוֹנָה לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָה וַיֵּרֶד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תַרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה.

• מדוע, לדעתכם, יונה בורח? מה הוא מצפה שיקרה בעקבות כך?

- (ד) וַיְהוּהוּ הַטִּיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֲנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר.
(ה) וַיִּירָאוּ הַמַּלְחִים וַיִּזְעַקוּ אִישׁ אֶל אֶלְהֵיו וַיִּטְלוּ אֶת הַכְּלִים אֲשֶׁר בְּאֲנִיָּה אֶל הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנָה יָרַד אֶל יַרְכְּתֵי הַסַּפִּינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם.

• כיצד אתם מפרשים את הבחירה של יונה להירדם?

- (ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחִבֵּל וַיֹּאמֶר לוֹ: "מַה לָּךְ נִרְדָּם קוּם קִרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד".
(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ: "לָכֵן וְנִפְּלָה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ". וַיִּפְּלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה.
(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: "הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ? מַה מְלַאכְתְּךָ? וּמֵאַיִן תָּבוֹא? מַה אַרְצְךָ? וְאִי מְזָה עִם אֶתָּה?"
(ט) וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם: "עֲבְרִי אֲנֹכִי וְאֵת יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֵת הַיַּבְּשָׁה".
(י) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: "מַה זֹּאת עָשִׂיתָ?", כִּי יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם.
(יא) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: "מַה נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסַעַר?"
(יב) וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם: "שְׂאוּנִי וְהִטְלֵנִי אֶל הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשִׁלִּי הַסַּעַר הַגְּדוֹל הַזֶּה עָלֵיכֶם".

• כיצד אתם קוראים את דבריו של יונה? איזה רגש והלך מחשבה מסתתרים מאחורי המילים "שאוני והטילוני אל הים", דיכאון? אלטרואיזם?
• מה בין ניסיון הבריחה של יונה לבין ההירדמות שלו, וכעת לגדירה שהוא גוזר על עצמו – למות?

- (יג) וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל הַיַּבְּשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסַעַר עֲלֵיהֶם.
(יד) וַיִּקְרָאוּ אֶל יְהוָה וַיֹּאמְרוּ: "אֲנִיָּה יְהוָה אֵל נָא נֹאבְדָה בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֵל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִיא כִּי אֶתָּה יְהוָה כְּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ".
(טו) וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלֻהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מְזַעֲפוֹ.
(טז) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה אֶת יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ זָבַח לַיהוָה וַיִּדְרוּ נְדָרִים.

פרק ב

- (א) וַיִּמְנַח יְהוָה דָּג גָּדוֹל לְבַלְעֵ אֶת יוֹנָה, וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת.
- (ב) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל יְהוָה אֱלֹהֵיו מִמַּעַי הַדָּג.
- (ג) וַיֹּאמֶר: "קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי, מִבְּטֶן שְׂאוֹל שְׁוַעֲתִי- שָׁמַעַתְּ קוֹלִי.
- (ד) וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצּוֹלָה בְּלִבְבַב יָמִים וְנֹהַר יִסְבְּבֵנִי כָּל מִשְׁבְּרֵיךְ וּגְלִיךְ עָלַי עָבְרוּ.
- (ה) וְאַנִּי אֲמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי- מִנְּגַד עֵינַיִךְ אַךְ אוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל הַיָּם קְדָשְׁךָ.
- (ו) אֲפֹפוּנֵי מַיִם עַד נֶפֶשׁ, תְּהוֹם יִסְבְּבֵנִי, סוּף חֲבוּשׁ לְרֹאשִׁי.
- (ז) לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדְּתִי, הָאָרֶץ בְּרוּחֶיהָ בְּעַדִּי לְעוֹלָם- וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי.
- (ח) בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נֶפֶשׁ אֶת יְהוָה זָכַרְתִּי וַתְּבוֹא אֵלַיךְ תִּפְלַתִּי אֶל הַיָּם קְדָשְׁךָ.
- (ט) מִשְׁמָרִים הִבְלִי שׁוֹא חֶסֶדֶם יַעֲזָבוּ.
- (י) וְאַנִּי בְּקוֹל תוֹדָה אֶזְבְּחָה לָךְ אֲשֶׁר נִדְרַתִּי אֲשַׁלְּמָה וְשׁוַעֲתָה לִ'יְהוָה'."
- (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג, וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁה.

• מה, לדעתכם, יעשה יונה כעת? האם יעשה זאת בלב שלם?

פרק ג

- (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יוֹנָה שְׁנִית לְאָמְרוֹ:
- (ב) "קוּם לָךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיָּאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלַיךְ."
- (ג) וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל נִינְוָה כְּדַבֵּר יְהוָה וַיְנִינְוָה הַיְּתֵה עִיר גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים מִהֶלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים.
- (ד) וַיַּחַל יוֹנָה לְבוֹא בְּעִיר מִהֶלֶךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר: "עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיְנִינְוָה נִהְפָּכֶת."
- (ה) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְּדוֹלָם וְעַד קִטְנָם.
- (ו) וַיִּגַע הַדָּבָר אֶל מֶלֶךְ נִינְוָה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אֶדְרֵתוֹ מֵעֲלָיו וַיִּכַּס שָׂק וַיֵּשֶׁב עַל הָאָפֶק.
- (ז) וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוָה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וַגְּדָלְיוֹ לְאָמְרוֹ: "הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אֵל יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אֶל יָרְעוּ וּמַיִם אֵל יִשְׁתּוּ."
- (ח) וַיִּתְכַּסּוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל אֱלֹהִים בְּחִזְקָה וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הַרְעָה וּמִן הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם.
- (ט) "מִי יוֹדֵעַ יִשׁוּב וְנַחֵם הָאֱלֹהִים וְשׁוּב מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד?"
- (י) וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְּרָכָם הַרְעָה וַיְנַחֵם הָאֱלֹהִים עַל הַרְעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה.

• מה דעתכם על מעשיהם של אנשי נינווה? האם מעשיהם מוכיחים את צדקתו של יונה, או את עמדתו של אלוהים בסיפור?

פרק ד

- (א) וַיִּרַע אֶל יוֹנָה רְעָה גְּדוֹלָה וַיַּחַר לוֹ.
- (ב) וַיִּתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר: "אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא זֶה דְּבָרִי עַד הָיִוְתִי עַל אֲדָמְתִי עַל כֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה כִּי יִדְעַתִּי כִּי אַתָּה אֵל חַנוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְנַחֵם עַל הַרְעָה. וְעַתָּה, יְהוָה, קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי, כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי!"

• כיצד אתם מבינים את ההסבר של יונה מדוע ברח לתרשיש?
 • האם אתם מזדהים עם עמדה זו? מדוע?

- (ד) ויאמר יהוה: "ההיטב חרה לך?!"
- (ה) ויצא יונה מן העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה יהיה בעיר.
- (ו) וימן יהוה אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה.
- (ז) וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש.
- (ח) והי כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וישאל את נפשו למות ויאמר: "טוב מותי מחי".
- (ט) ויאמר אלהים אל יונה: "ההיטב חרה לך על הקיקיון?" ויאמר: "היטב חרה לי עד מות".
- (י) ויאמר יהוה: "אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שכן לילה היה ובן לילה אבד."
- (יא) ואני לא אחוס על ניגוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה?"

- יונה אינו עונה בשנית לאלוהים. כיצד אתם מפרשים את שתיקתו, שתיקה כהודאה או שתיקה רועמת?
- מה המסקנה שעולה מסופו של הסיפור?
- האם, לדעתכם, המסר הזה נכון? מדוע?
- חשבו, מדוע נקבע במסורת לקרוא את ספר יונה ביום הכיפורים?
- מה דעתכם על מסורת זו?

נעילה

"השמש שוקעת; ה'עולם' מתכנס ל'נעילה'.
סובב, סובב מכירי בחצר, עד שפגשתיו: מה לך פה?
והוא עונה, ועינו העורגת נטויה אל בית-הכנסת: מושכת... ממעמקים
היא מושכת. טבועה, כסויה חציר, לכה – ומושכת...
ואני מצחק: המסורת; החיה, שמתחת לאדני ההכרה... ה'חוזר ונעור'!
מצחו מתקמט ומתכסה צל, עיניו נעשות אפורות ביותר, והאישון,
כמדומה לי שנסתר, כמדומה לי שהפכו אל תוכו, לבחון, לדעת...
ואחרי רגעים: לא, אין הדבר כן... אבל... מרגיש אני את עצמי כנעזב...
כאילו נתימתתי פתאום. אני בעיני כדבר האבד, מאין דורש ומבקש
אותו... דבר שנפל בשוק מן הכיס, ולא הרגישו; שבו הביתה, ואין שואל...
נשימתי נעשית כבדה.
– הלא שם עמי! אלה שהתכנסו שם – אבותי הם: אחי, אחיותי, קרובי
ומכירי... בכל ימות השנה אין מפריד בין הדבקים, מפרפרים אנו כולנו
ברשת אחת, בקור-עכביש אחד... והנה בא יום ונתפרדה החבילה... הם
הלכו להם, התכנסו למקום אחד, שם הם מתפללים, מנחמים זה את
זה, בוכים ומקוים, ושמיחים יחד! ואני האחד נשארתי...
ואני רוצה לנחמו: לא האחד... [...]
ה'קדיש' של נעילה בוקע ועולה מן החלונות.
ואני אוחד בו: בוא!
הוא קופץ ממקומו: אינו יכול בשום אופן.
– יש... – הוא מגמגם – יש דבר, והוא נעלה על העם, נשגב מן הלאום,
וקדוש ממנו... יש... יש... דבר...
ואני מנסה: האמת?
ומפיו נזרק כחץ: האלהים!
אני משתומם: אתה והאלהים? אתה מאמין?
והוא עונה בחפזה: איני יודע! [...]
– מעולם לא הזכרת את השם...
– איני מזכיר... בכל ימות-השנה איני מזכיר גם בפני עצמי, מודה אני –
מיראה... ובפני אדם – על אחת כמה וכמה: חלול הקודש! מן הנשגב
העליון, מן הסמל של הקדושה הגבוהה כננים עשו להם... אלילים כרתו
להם מן העץ... איש לפי פרנסתו, לפי חפצו, תאנתו ומאניו... אלילים
קטנים זוחלים... תולעים...
נשמע: 'פתח לנו שער בעת נעילת שער!'...
ואני אוחד ומפציר בו: הכנס ושפוך שיח לפני אלהיך...
– אי אפשר!
את אלהיו אין מהללים ואין משבחים; אליו אין מתפללים, ממנו אין
מבקשים, אינו רוצה ואינו יכול להבזות את אלהיו...

וננעל השער בלעדי שנינו."

(מתוך 'בשעת הנעילה', י.ל. פרץ)

אל נורא עלילה / אבן עזרא
אל נורא עלילה,
המציא לנו מחילה
בשעת הנעילה:

מתי מספר קרואים, לך עין נושאים
ומסלדים בחילה בשעת הנעילה:

שופכים לך נפשם, מחה פשעם וכחשם
והמציאם מחילה בשעת הנעילה:

היה להם לסתרה, וחלצם ממארה
והתמם להוד ולגילה בשעת הנעילה:

חון אותם ורחם, וכל לוחץ ולוחם
עשה בהם פלילה בשעת הנעילה:

זכר צדקת אביהם, וחדש את ימיהם
נקדם ותחלה בשעת הנעילה:

קרא נא שנת רצון, והשב שארית הצאן
לאהליבה ואהלה בשעת הנעילה:

מחה כעב פשעים, ועשה נא חסד עם
מקראים סגלה בשעת הנעילה:-

תזכו לשנים רבות, הבנים והאבות
בדיצה ובצהלה בשעת הנעילה:

מיכאל שר ישראל, אליהו וגבריאל
בשרו נא הגאולה בשעת הנעילה:

המשורר רוני סומק כתב על נעילת שערי שמיים ועל נעילת שערים ממשית וקריאה לחופש בבית הסוהר ברמלה:

1. בית הכנסת היה חולצת החג הלבנה שלנו ובאותה מידה גם הכריכה החומה שעל מחברת החשבון. חשבון הנפש. לא ידענו אז מה לעשות עם הדפים המשובצים האלה, ורק אגרופו של יפת שהכה על חזהו ב'חטאנו פשענו' ניקב בהם סימני שאלה. ישבנו ליד האבות וראינו על מרפסת עזרת-הנשים את האימהות מחכות להוצאת ספר התורה והשופר. לכמה מתפללים היה סולו קבוע. מזרחי, מנהל הבנק, היה חתום על 'ובכן נקדישך מלך'. לוי, העשיר השכונתי, היה מחכה ל'אין כאלוקינו'. אבל כל הסולואים האלה התחברו יחד לשורת מקהלה שבסך הכל חיממה את הטליתות ואת שרביט המנצח של החזן. הוא ידע מתי צריכה תפילה להישמע כהמנון ומתי צריך לקרב את השפתיים לבלוטת הדמעה.

ביום כיפור, כשקרבו השעות לסוף הצום, היה ה'אל נורא עלילה' נשמע כקריאת קרב, ואפילו שורות כמו 'המציא לנו מחילה / בשעת הנעילה' היו מסתערות מגרונן זקופות חוט שדרה. הוא גייר את המילה 'בלוד' וידע לעצום עיניים ולהרגיש איך בית-כנסת שלם עושה כך מאחורי גבו, וכססלסל בקולו היתה ההתגנדות טווסית להפליא. המחמאה הכי גדולה, בימים ההם, היתה שגם נערי בית הכנסת האשכנזי היו גונבים רגע תפילה ממגרשם הביתי, ובאים להודות שהוא הגדול מכולם.

2. לפני כמה שנים הוזמנתי לשוב ולהופיע לפני אסירי כלא רמלה. בסוף הקריאה הציע לי קצין התרבות של הכלא להראות לי מה התחדש מביקורו הקודם.

הוא לקח אותי לבית כנסת חדש. לא יכולתי שלא לחייך כאשר ראיתי ששמו הוא: 'בית הכנסת הפקדתי שומרים'. הימים היו בין כיפור לסוכות, וברגע שנכנסתי לבית הכנסת התחילה להזדמזם באוזני תפילת 'אל נורא עלילה' ששלושה ימים קודם שמעתי בבית הכנסת. ואז, הבנתי איזו משמעות יש כאן לשורות החזקות האלה. המתפלל ביום הכיפורים מבקש 'המציא לנו מחילה' ומתכוון ל'סליחה'. בכלא רמלה מחילה היא גם אותו מקום ממנו אפשר לברוח.

המתפלל ביום כיפור מדבר על 'שעת הנעילה' ומתכוון לנעילת שערי השמים. בכלא רמלה שומע המתפלל את שקשוק המפתחות מול סורגי תאו.

ראיתי פתאום איך הופכות השורות לחתרניות, לקריאה לחופש. החוק הראשון של הג'ונגל הוא שאין חוקים. הכלא הוא ג'ונגל מרושת בסורגים.

3. באותו לילה כתבתי שני שירים מכלא רמלה:
החופש

החפֿש הוא כְּבִבְלַת דָּשָׂא הַצּוּמִם
בְּחֶצֶר קִטְנָה לַיַד חֲדָרֵי הַמִּפְקָדָה.
גַּם עָלְיוֹ, יוֹדְעִים הָאֲסִירִים, תַּעֲלֶה הַמַּכְסָּחָה.

לבית הכנסת של הכלא קוראים: 'הפקדתי שומרים'
אֵל נוֹרָא עֲלִילָה, עֶצֶם אֶת
עֵינֵי הַשּׁוֹמְרִים,
תָּן לְמַלְיָם הַגְּנוּבוֹת לְהַשְׁרֵךְ עַל
גְּחֻלֵי הַשְּׂפָתַיִם,
הַמְצִיא מְחִילָה
וּבְשַׁעַת נְעִילָה עֲשֵׂה שְׂיָהּוֹ הַסּוֹרְגִים
רַכִּים כְּרִיסִים שֶׁהַצְּמִחָתָּ עַל עֵינֵי הַנְּשִׂים,
מַעֲבֵר לְחוּמָה."

(מתוך הספר 'נקמת הילד המגמגם', הוצאת זמורה-ביתן)

• מהן המחילות (תרתי משמע) שאתם חפצים להשיג ביום הכיפורים הקרוב?
• האם אתם מרגישים שעליכם לעשות משהו בתקופה הקרובה, לפני שעת הנעילה?

”דרש רבי אלעזר בן עזריה:
”מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו” (ויקרא, טז, ל)
דברים שבינך לבין המקום - מוחלים לך,
דברים שבינך לבין חבירך - אין מוחלים לך עד שתפייס את חבירך.”

(ספרא, פרשת אחרי-מות, ה', ח)

מיתרים
רשת לחינוך יהודי משלב